

UDK 371:314.742.22(497.4:497.15)"1992/..."

Prejeto: 17. 11. 2004

Otroci iz Bosne in Hercegovine v begunskih šolah v Republiki Sloveniji

GAŠPER ŠMID

arhivski višji svetovalec, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana
e-mail: gasper.smid@gov.si

ŽARKO ŠTRUMBL

arhivski višji svetovalec, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana
zarko.strumbl@gov.si

IZVLEČEK

Jeseni leta 1992 je v Sloveniji začelo delovati 54 šol s programom osnovne šole za begunce. Vanje se je vključevalo 9000 otrok začasnih beguncev, poučevalo pa je 450 učiteljev beguncev iz Bosne in Hercegovine.

Te osnovne šole so delovale v centrih za begunce ali v popoldanskem času v slovenskih osnovnih šolah ali drugih improviziranih prostorih. Razmere za delo so bile sprva izredno slabe, dogajalo se je celo, da so učitelji težko prišli do krede. V drugi polovici šolskega leta so se razmere izboljšale, ker so tuji darovalci prinesli učne potrebščine, ministrstvu pa je uspelo priskrbeti učbenike, pa vendar je tudi potem več otrok uporabljalo en učbenik.

Poleg improvizacije in neugodnih materialnih okoliščin so bili posebnost šole njeni učitelji. Polovica jih ni imela pedagoške izobrazbe, pred vojno so bili zaposleni kot ekonomisti, inženirji, zdravniki, uradniki ali pa so bili študenti, tu pa tam celo dijaki srednjih šol. Delati so začeli kot prostovoljci brez finančne nagrade. Pozneje je ministrstvo za šolstvo in šport pri tujih darovalcih priskrbelo denar, da so bili učitelji lahko skromno nagrajeni za svoje delo.

Delo učiteljev v bosanski šoli je bilo težavno tudi zaradi različnih ravni znanja otrok v istem razredu. Učenci so bili iz različnih šol. V šolah so bili tudi otroci, ki so v Republiki Bosni in Hercegovini obiskovali šole za duševno manj razvite otroke ali pa bi vanje sodili.

Po uradnih podatkih je bilo v Sloveniji 31.118 ljudi s statusom začasnega begunca, med temi okrog 5459 ali 18% šoloobveznih otrok; razkropljeni so bili po vsej Sloveniji. Večina jih je našla zatočišče v petinštiridesetih slovenskih občinah; tam so bile na petinpetedestih lokacijah ustanovljene osnovne šole z bosansko-hercegovskim učnim programom. V prihodnjih letih se je število šol, učiteljev in učencev zmanjšalo, saj so se ljudje počasi vračali domov v Republiko Bosno in Hercegovino.

KLJUČNE BESEDE: bosanski begunci, Bosna in Hercegovina, begunske šole

ABSTRACT

CHILDREN FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA IN REFUGEE SCHOOLS IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA

In autumn 1992, 54 schools started the primary school programme for refugees in Slovenia. They included 9,000 children of temporary refugees who were taught by 450 refugee teachers from Bosnia and Herzegovina.

These primary schools were organised in refugee centres or, in the afternoon, in Slovene primary schools or other makeshift premises. At first, the working conditions were very bad. Sometimes the teachers had no chalk to write with. In the second term of the school year the conditions improved, as foreign donors brought teaching materials and the Ministry of Education and Sport succeeded to provide textbooks. However, even after that several children had to share one book.

The school was known for its resourcefulness and bad situation regarding working materials, but also for its teachers. Half of them had no teaching education. Before the war, they either worked as economists, engineers, doctors, clerks or they were university students, sometimes also secondary school students. They started working as volunteers without any financial reward. Later the Ministry

of Education and Sport provided money from foreign donors, so that the teachers received a small reward for their work.

The work of Bosnian teachers was not easy because they had pupils at different levels of learning in one class. The children came from different schools. Some of them had or should have had attended special needs schools in Bosnia and Herzegovina. Statistical information shows that 31,118 people had the status of a temporary refugee in Slovenia, and that 5,459 of them or 18% were school-aged children. They lived in different parts of Slovenia. Most of them found refuge in 45 Slovene municipalities. Schools with Bosnian curriculum were formed on 55 locations. In the following years the number of schools, teachers and pupils decreased, as refugees gradually returned to the Republic of Bosnia and Herzegovina.

KEY WORDS: *Bosnian fugitives, Bosnia and Herzegovina, fugitive schools*

Konec 20. stoletja. Zgroženi in nemočni in brez možnosti, da bi kakorkoli vplivali smo bili nad dogajanje na ozemlju nekdanje skupne države. Ob začetku vojnih operacij aprila 1992 v Bosni in Hercegovini je prišlo iskat zatočišče k nam uradno 70.000, verjetno pa še kakih 30.000 tako imenovanih ilegalnih, neregistriranih beguncev iz Bosne in Hercegovine, med njimi je bila polovica otrok. V Republiki Sloveniji je bilo približno 17.500 šoloobvezni otrok – začasnih beguncev iz BiH (starih od 7 do 16 let). Od teh jih je bilo 3982 v zbirnih centrih, 8484 jih je stanovalo pri sorodnikih ali znancih, po predvidenih sodeč pa je bilo še okoli 5000 otrok – začasnih beguncev, ki niso bili evidentirani oziroma niso imeli statusa začasnega begunca.¹ V šolskem letu 1993/94 pa je bilo v šole začasne begunce iz BiH, ki so delovale po bosansko-hercegovskem učnem programu, vključenih 4585 otrok, starih od 7 do 15 let. Od teh jih je bilo 2195 v zbirnih centrih.² Zato je vlada RS takrat ustanovila Urad za priseljevanje in begunce,³ njegova naloga je bila spremljati priseljenko in begunsko problematiko, pripravljati predloge in pobude za reševanje priseljenke in begunske problematike, organizirati zbirne centre in druge oblike začasnih beguncev, organizirati zdravstveni nadzor začasnih in političnih beguncev ter drugih priseljencev, organizirati repatriacijo začasnih beguncev in priseljevanje političnih beguncev, pripravljati predloge za ravnanje s priseljenimi begunci ter predloge standardov storitev v Prehodnem domu za tujce, domovih za begunce in zbirnih centrov, pripravljati predloge vizne politike, organizirati informacijsko službo za azilante, začasne begunce in priseljence, izdajati publikacije in druga informativna gradiva, organizirati usposabljanje za delo z begunci in azilanti itd.⁴

Republika Slovenija je bosanskim beguncem zagotovila osnovne možnosti za življenje. Še posebej ranljivo kategorijo so predstavljali begunski otroci. Pojavilo se je vprašanje, kako prizadetim otrokom pomagati. V krajih z veliko otroci, so se kmalu organizirale šole in druge vzgojne ustanove v bosanskem jeziku, ki so tem otrokom tudi v psihičnem pogledu pomagale.

Skupščina Republike Slovenije je na seji družbenopolitičnega zbora, 27. maja 1992, 11. junija 1992 pa na seji zbora občin in zbora združenega dela sprejela zakon o posebnem prispevku solidarnosti za pomoč beguncem, ki so v letu 1992 zaradi vojnih razmer na območju Republike Hrvaške in Republike Bosne in Hercegovine pribežali v Republiko Slovenijo.⁵ S tako zbranimi sredstvi smo v Sloveniji deloma pokrivali izobraževanje šoloobveznih, osnovnošolskih otrok v zbirnih centrih. Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije pa je za izpeljavo programa osnovnošolskega izobraževanja dobilo tudi dodatna finančna sredstva iz tujine; tako so na primer prispevali: UNCHR 61.948.325 SIT oz. 462.300 USD, SOROS 30.275.250 SIT oz. 225.900 USD, IIRO 9.438.656 SIT oz. 70.437 USD, DAINEKEN STIFTUNG 679.747 SIT oz. 5.072 USD. UNESCO in UNICER sta begunskim šolarjem pomagala s prispevki v obliki šolskih pripomočkov. V letu 1993/94 pa sta finančna sredstva kot donatorja prispevala še parlamenta kantona Bern in Švice 330.000 USD in Volkshilfe Avstrije 166.535 USD.⁶

Slovenija si je že ob vojni na Hrvaškem nabrala nekaj izkušenj v zvezi z vojnimi begunci in je tokrat hitreje odreagirala, saj je že v istem letu omogočila delovanje 54 osnovnim šolam s programom za begunce.⁷ Obiskovalo jih je približno

⁵ Uradni list RS, št. 30, 15. 6. 1992, str. 2094.

⁶ Gradivo Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, Direktorat za migracije, Sektor za priseljevanje in begunce.

⁷ V besedilu uporabljava termine: begunci, začasni begunci, osnovne šole začasne begunce iz Bosne in Hercegovine in podobno, a prav zakon o začasnem zatočišču, ki je bil v veljavi za osebe, ki so bile na ozemlju Republike Slovenije zaradi vojne na ozemlju Bosne in Hercegovine, uvaja termin "osebe z začasnim zatočiščem".

¹ Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, 2. 10. 1992 – Poročilo skupščinski komisiji začasne begunce.

² Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Direktorat za migracije, Sektor za priseljevanje in begunce.

³ Uradni list RS, št. 27, 5. 6. 1992, str. 2024.

⁴ Uradni list RS, št. 27, 5. 6. 1992, str. 2024, 2. čl.

Učenci begunske šole na šolskem hodniku v zbirnem centru na Roški cesti v Ljubljani, leta 1993. (Fototeka Slovenski šolski muzej)

9000 otrok; poučevalo je 450 učiteljev. Manjše število begunskih otrok pa je vstopilo tudi v slovenske šole. To so bili predvsem otroci intelektualcev in otroci, ki so pristali kot begunci v majhnih krajih, v katerih zaradi manjšega števila otrok ni bilo organiziranih "bosanskih" šol.⁸ Mreža šol v taki obliki je delovala do leta 1995⁹, ko so se begunski otroci začeli vpisovati v slovenske šole. Ohranile so se fotografije, dokumenti in spomini, ki so jih napisali begunski otroci in v katerih pretresljivo opisujejo svoje občutke. Po letu 1991 so javne ustanove in humanitarne organizacije skrbele za osnovne življenjske potrebe beguncev (kot so nastanitev, hrana, šola ...); nesebično je priskočilo na pomoč tudi veliko ljudi – prostovoljcev posameznikov, nevladnih organizacij. Ljudem, predvsem pa otrokom, so skušali olajšati bivanje v zbirnih centrih. Pomagali so jim na kulturnem in duhovnem področju, organizirali razne ustvarjalne delavnice, tabore, gledališke in lutkovne predstave, koncerte, jezikovne šole, svetovanja itd. Brez njih bi bilo življenje beguncev še bolj osamljeno

in prazno. Poskusimo jih naštetih vsaj nekaj, saj se številne organizacije in posamezniki niso izpostavljali. Najbolj dejavni so bili: Center za psihosocialno pomoč beguncem, Slovenska filantropija, Društvo Mozaik, Društvo Most, KUD Franceta Prešerna, Vodnikova domačija, Ljiljan – društvo slovensko-bosanskega prijateljstva, Društvo zaveznikov mehkega pristanka iz Krškega, Jezuitska služba za begunce, Karitas, Rdeči križ, Amnesty International, Zavod za odprto družbo – Slovenija, Organizacija za pomoč beguncem Avister – Svet ptic, posamezni prostovoljci in organizacije, društva iz tujine (iz Belgije, Causes Communes, Velike Britanije in Španije), Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto ... in seveda še številne slovenske družine.

V Sloveniji smo se z izobraževanjem oseb s statusom začasnega begunca oziroma pozneje oseb z začasnim zatočiščem prvič srečali ob začetku vojne na Hrvaškem. Izobraževanje beguncev, ki so leta 1991 prišli na naše ozemlje iz Republike Hrvaške, je bil po obsegu skromnejše, saj so bili hrvaški begunci v Sloveniji krajši čas. Od tega dejavnika pa je bil odvisen tudi način vključevanja izobraževanja begunske populacije. Z vojno na ozemlju Republike Bosne in Hercegovine pa smo se v letu 1992 v Sloveniji srečali še z velikim valom beguncev, zlasti pa z velikim številom šoloobveznih otrok in mladine.¹⁰

⁸ Anica Mikuš Kos, prim. dr. (Center za psihosocialno pomoč beguncem – Slovenska fondacija): Begunci v Sloveniji: pregled dosedanjih aktivnosti; Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 1998, str. 35-50.

⁹ V skladu s "Svetovno deklaracijo o izobraževanju za vse" (World Declaration of Education for All) je država dolžna zadovoljiti osnovne učne potrebe (Framework for Action to Meet the Basic Learning Needs, paragraf 3.3-45f) vsem šoloobveznim otrokom.

¹⁰ Poročilo mag. Andreje Hočevar in Majde Urank, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.

Tudi sam položaj ob začetku leta 1992 v Bosni in Hercegovini je bil precej drugačen. Slovenija je ob prihodu beguncev iz Bosne in Hercegovine upoštevala priporočila mednarodnih organizacij glede izobraževanja. O številu šoloobveznih otrok iz Bosne in Hercegovine pred začetkom šolskega leta 1992/93 so obstajale le ocene, bilo naj bi 10.000 šoloobveznih otrok.

Med vlado Republike Slovenije in vlado Republike Bosne in Hercegovine je bil sklenjen protokol o šolanju državljanov Republike Bosne in Hercegovine, ki so bili kot začasni begunci na ozemlju Republike Slovenije. Sklenjen je bil na osnovi pogovorov med ministroma dr. Slavkom Gabrom iz ministrstva za šolstvo, znanost, kulturo in šport in Nikolo Kovačem iz ministrstva Republike Bosne in Hercegovine (1. 10. 1992) ter na osnovi pogovora med državnim sekretarjem dr. Pavlom Žgago in veleposlanikom Bosne in Hercegovine v Sloveniji Uglješo Uzelcem. 7. junija 1993 sta se v Ljubljani vladi Republike Slovenije in Republike Bosne in Hercegovine ob posredovanju ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije in Veleposlaništva Republike Bosne in Hercegovine v Sloveniji sporazumeli, da bo Republika Slovenija omogočila šolanje državljanov Republike Bosne in Hercegovine, ki so v Republiki Sloveniji kot začasni begunci¹¹. To se je zgodilo, takoj ko so bile ponovno vzpostavljene telefonske zveze z Bosno in Hercegovino. Dogovarjali so se o najprimernejši obliki izobraževanja beguncev, evidentiranju osnovnošolcev – začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji, kakor tudi o evidentiranju učiteljev, ki so zaradi vojne zbežali v Slovenijo.

Na podlagi 271. člena zakona o sistemu državne uprave in izvršnem svetu skupščine SR Slovenije ter republiških upravnih organih¹² je vlada Republike Slovenije na 26. seji 15. oktobra 1992 sprejela sklep o uvedbi skrajšanega učnega programa za vzgojnoizobraževalno delo s šoloobveznimi učenci – začasnimi begunci iz Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji.¹³ Izoblikovan je bil poseben izobraževalni program, saj jih zaradi tako velikega števila otrok in velikokrat tudi zaradi prostorskih stisk v slovenske osnovne šole preprosto ni bilo mogoče vključiti. Že na vladni ravni je bil, pred začetkom šolskega leta med Slovenijo in Bosno in Hercegovino

sklenjen dogovor o posebni obliki osnovnošolskega izobraževanja beguncev. Veljal je do vključno šolskega leta 1994/95. Pouk je bil organiziran v maternem jeziku otrok. V šolah so večinoma poučevali učitelji, ki so bili državljani Bosne in Hercegovine, pouk pa je potekal po delno skrčenih bosansko-hercegovskih učnih programih, vendar očiščenih reliktoev ideologije. V učni program pa je bil že v drugem letu uvrščen tudi pouk slovenskega jezika. Taka oblika izobraževanja je bila sprejemljiva tudi za Bosno in Hercegovino, saj so pričakovali, da bo vojna kratkotrajna, otroci pa bodo ob ohranjanju materne jezika in kulture in s tem nacionalne identitete ohranili tudi kontinuiteto v izobraževanju.

V šolskem letu 1993/94 je pouk potekal v popoldanskem času na 39-tih različnih krajih v 35-tih občinah in v učilnicah 20-ih zbirnih centrov ter v učilnicah 18-ih slovenskih osnovnih ali srednjih šol. Otroke je poučevalo 338 učiteljev; od teh jih je bilo 95% začasnih beguncev s tako izobrazbo: 126 oz. 37,3% učiteljev z visoko izobrazbo, 119 oz. 35,2% učiteljev z višjo izobrazbo in 93 oz. 27,5% učiteljev s srednjo izobrazbo.

Le polovica učiteljev vseh treh izobrazbenih stopenj je imela ustrezno pedagoško izobrazbo, preostali pa so bili strokovnjaki z različnih področij kot na primer: zdravniki, novinarji, strojni inženirji, ekonomisti ...

Nekaj šoloobvezni otrok – začasnih beguncev (160¹⁴) je že od vsega začetka obiskovalo pouk v slovenskih osnovnih šolah in to v tistih krajih, v katerih bi bila organizacija posebnega programa z ekonomskega in pedagoškega stališča nesprijemljiva. Za te otroke je bil predviden tudi dopolnilni pouk maternega jezika, zgodovine in zemljepisa.

Rešitev te problematike je imela tudi na nekaj negativnih odmevov v nevladnih organizacijah; vladi Republike Slovenije so očitali, da otroke načrtno segregira, vendar se strokovna javnost na take odmeve ni odzvala. Oblike osnovnošolskega izobraževanja begunskih otrok so bile v skladu s priporočili UNESCA, ki zagovarja, da mora biti pouk v prvem letu bivanja v drugojezičnem okolju v materinščini, sicer učenec ne pridobiva znanja. Hkrati pa UNCHR poudarja, da mora biti odločitev glede jezika poučevanja v osnovni šoli domišljena, ker se otroci najbolje in najhitreje učijo v maternem jeziku in zato je priporočljivo šolanje v tem jeziku zlasti v prvih razredih. Ker vedno obstaja tudi možnost, da bodo otroci ostali v novem okolju in se vanj vključili, je upravičeno in tudi potrebno učenje jezika okolja, v katerem bivajo.

¹¹ Gradivo Ministrstvo za notranje zadeve RS, Direktorat za migracije, Sektor za priseljevanje in begunce.

¹² Uradni list SRS, št. 24/79, 12/82, 39/85, 37/87 in 18/88.

¹³ Uradni list RS, št. 52, 30. 10. 1992, str. 2985; omenjeni sklep je predvideval, da bodo sredstva za plačilo stroškov za najem prostorov za izvedbo skrajšanega učnega programa izven zbirnih centrov in plačilo stroškov za prevoz otrok in učiteljev, ki se bodo udeleževali skrajšanega učnega programa, zagotovljena v okviru sredstev, ki naj bi jih vlada Republike Slovenije namenila začasne begunce.

¹⁴ Gradivo Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, Direktorat za migracije, Sektor za priseljevanje in begunce.

*Učenci begunske šole O. Š. Jože Moškrič med odmorom, Ljubljana 1993.
(Fototeka Slovenski šolski muzej)*

Otroci so v zgodnji mladosti še posebno občutljivi. Iz pogovorov s starši begunci iz Bosne in Hercegovine je razvidno, da so otroci izkazali svojo stisko predvsem z večjo odvisnostjo od staršev, povečanim strahom, nazadovanjem na nižjo stopnjo vedenja, motnjami spanja, povečano agresivnostjo in jokavostjo, reakcijami strahu ob nenadnih zvokih ipd. Šola je bila zato za te otroke izjemno zdravilna. Že nekaj tednov po začetku šole so se otroci umirili. V takih okoliščinah je bila osnovna šola (z bosansko-hercegovskim učnim programom) organizirana institucija, ki je bila enaka tisti v predvojnem življenju, nekakšen most med preteklostjo in sedanjostjo. Šola je poskrbela za to, da so otroci ohranili vloge iz predvojnega življenja, strukturirala je njihov čas, obenem pa so otroci zaradi šolskih dejavnosti, učenja, druženja s sošolci in posebne skrbi učiteljev uspešneje premagovali travme vojne in begunskega življenja. Z obiskovanjem osnovnošolskega programa v materinem jeziku je bilo upoštevano tudi že omenjeno priporočilo UNHCR-ja, ki tudi pravi, da mora biti izobraževanje beguncem dostopno, kakovostno in ustrezno.

Republika Slovenija je pod vodstvom Ministrstva RS za šolstvo in šport za normalizacijo vsakodnevnega življenja beguncev v šoli, oblikovala mobilno pedagoško-psihološko svetovalno službo; sestavljale so jo strokovnjakinje Zavoda za šolstvo Republike Slovenije in Bosne in Hercegovine (Mira Topić) ter Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše iz Ljubljane.

Mobilna služba se je v prvem letu delovanja begunskih šol na terenu srečevala z učitelji, otroki in njihovimi starši in izpeljala več seminarjev za učitelje.

V šolskem letu 1992/93 je več kot 50 % šoloobveznih otrok živelo v zbirnih centrih začasne begunce iz Bosne in Hercegovine, in to v 45 slovenskih občinah. V teh občinah je bilo ustanovljeno 55 osnovnih šol začasne begunce iz Bosne in Hercegovine.¹⁵

Šolsko leto	Število občin	Število šol z bosansko-hercegovskim učnim programom	Število učiteljev	Število učencev
1992/93	45	55	362	5459
1993/94	32	50	368	3897
1994/95	23	44	307	2838

Že v prvem letu oblikovanja šol z bosansko-hercegovskim programom je del otrok, ki so bili v občinah z manjšim številom začasnih beguncev, začel obiskovati slovenske osnovne šole npr. v Ormožu, Slovenskih Konjicah in Slovenski Bistrici ... skratka tam, kjer so imeli begunci sorodnike, znance, prijatelje in so bili nastanjeni

¹⁵ Dr. Milan Pagon (Visoka policijsko-varnostna šola, Pridružena članica Univerze v Ljubljani), dr. Anica Mikuš Kos (Slovenska fondacija): Begunci v Sloveniji, Pregled dosedanjih aktivnosti, Visoka policijsko-varnostna šola Ljubljana, 1998, str. 24.

kot tako imenovani neregistrirani, ilegalni begunci.

V šolskem letu 1994/95 pa je v 23 slovenskih občinah delovalo še 44 osnovnih šol za begunce.

Po treh letih delovanja osnovnih šol z bosansko-hercegovskim učnim programom je bilo jasno, da je potrebno spremeniti način šolanja. Veliko otrok in učiteljev se je v tem obdobju z družinami preselilo naprej v tretje države. Po uradnih podatkih je leta 1993 živel v Sloveniji 31.118 ljudi s statusom začasnega begunca, od tega 5459 (t.j. 18%) šoloobveznih otrok, pred začetkom šolskega leta 1995/96 pa je šoloobvezna populacija štela le še 2848 otrok – zmanjšala se je za več kot polovico.

Kljub zmanjševanju števila šoloobveznih otrok in šol se razmere niso izboljšale; ni bilo namenskih učilnic in telovadnic. Ministrstvo RS za šolstvo in šport¹⁶ je zato sprejelo sklep, da se otroci v šolskem letu 1995/96 vključijo v slovenske osnovne šole. Odločitev ministrstva je bila večinoma sprejeta z odobravanjem, na nekaterih šolah pa so nekateri učitelji le nasprotovali vključevanju otrok; to so utemeljevali z "argumenti", češ da se otroci v novem okolju ne bodo znašli, da bodo imeli učne težave, da bodo učitelji preveč obremenjeni.

Iz Poročila o šolanju oseb z začasnim zatočiščem v letu 2000, ki ga je izdalo ministrstvo za šolstvo in šport je razvidno, da je bilo v šolskem letu 1994/95 nekaj otrok iz Bosne in Hercegovine že vključenih v naš šolski sistem, vendar vključevanje ni potekalo sistematično.¹⁷

Šolsko leto	Št. osnovnih šol, ki so vključile učence iz BiH	Število učencev ob koncu šolskega leta	Število učencev zajetih v analizi	Delež učencev, ki napredujejo
1994/95	120	520	377	89
1995/96	261	2848	1990	87
1996/97	234	1671	1430	88
1997/98	129	914	616	92
1998/99	126	582	455	96
1999/2000	105	582	409	95

V preglednici so navedeni podatki o uspešnosti oziroma prehodu učencev iz Bosne in Hercegovine ob koncu šolskega leta v višji razred. Število učencev, ki so uspešno končali razred, se je v prvih letih vključenosti vztrajno višalo in v zadnjih dveh letih ostalo skoraj na isti ravni. Zato

po omenjenih podatkih lahko sklepamo, da so rezultati preseglji vsa začetna pričakovanja.¹⁸ Pojavljali pa so se tudi problemi v prvem letu šolanja te populacije.

Narejena je bila tudi analiza vključevanja otrok v slovenske osnovne šole. Zajetih je bilo 220 osnovnih šol (t.j. 84% osnovnih šol, ki so imele vključeno begunsko populacijo), v katerih so se v šolskem letu 1995/96 izobraževali otroci, ki so zaradi vojne v Bosni in Hercegovini prišli v Slovenijo.

problemi begunskih osnovnošolcev s slovenskih šolah	delež šol, ki so navajale, da so učenci pokazali zanimanje za odpravo problemov
UČNA PROBLEMATIKA:	
Nerazumevanje slovenskega jezika je ovira za celotno delo v šoli	54%
Šibko predznanje pri matematiki	33%
Šibko predznanje pri tujem jeziku	46%
Odnos do šolskega reda	
Brez domačih nalog	17%
Površni pri delu in premalo motivirani	27%
Neopravičeno izostajanje od pouka	4%
Težje navajanje na šolski red in disciplino	8%
Hujši vzgojni problemi	0%
Osebnostne težave učencev	
Težje prilagajanje razredu in okolju	18%
Nižje učne sposobnosti	6%
Nestrpnost do sošolcev	7%

Ta anketa je bila izdelana ob koncu šolskega leta 1995/96.¹⁹

Navedeni problemi kažejo, da so se otroci kljub slabemu predznanju iz slovenskega ter tujega jezika in matematike precej neproblematično vključili v novo šolsko okolje. Z vso gotovostjo lahko trdimo, da je ta oblika izobraževanja dosegla pglavitni cilj: strukturirala je življenje begunskih otrok v Sloveniji tako, da so bivanje v tujem okolju čutili manj travmatično.

Za boljše osvetlitev izobraževanja begunskih otrok kot primer navajava eno izmed osnovnih šol. Med prvimi je organizirala in se sistematično lotila izobraževanja otrok iz Bosne in Hercegovine Osnovna šola Cirila Kosmača iz Pirana.

¹⁶ Ministrstvo RS za šolstvo in šport je zaradi reorganizacij spremenilo ime, danes je v uporabi ime Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS.

¹⁷ Ministrstvo RS za šolstvo in šport je sprejelo sklep, da se otroci v šolskem letu 1995/96 vključijo v slovenske osnovne šole – Arhiv Ministrstva RS za šolstvo, znanost in šport.

¹⁸ Ministrstvo za šolstvo in šport – gradivo za interno rabo. Andreja Hočevar (asistentka, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta v Ljubljani): Osnovnošolsko izobraževanje beguncev v Sloveniji, Sodobna pedagogika 1/2001, str. 150.

¹⁹ Gradivo za interno rabo Ministrstva za šolstvo in šport RS.

*Prvi razred begunske šole O. Š. Jože Moškrič, Ljubljana 1993.
Fotografija, ki je obšla svet. (Fototeka Slovenski šolski muzej)*

Njeno stališče je bilo, da je bila otrokom, ki so prišli skupaj z materami iz Bosne in Hercegovine v Slovenijo odvzeta pravica do izobraževanja. Kot je bilo omenjeno, so se takrat predstavniki obeh držav, Slovenije ter Bosne in Hercegovine dogovorili za pomoč Slovenije pri izobraževanju begunskih otrok. V istem času je problem preučeval tudi UNESCO, ko se je pripravljala na vključitev v reševanje potreb begunskih otrok po izobraževanju. Slovenijo in Osnovno šolo Cirila Kosmača v Piranu je obiskala prva UNESCO-va ekspertna skupina; pogovarjala se je s pedagoškimi delavci in preučevala pripravljenost za pomoč beguncem. Čez štiri mesece je sledila druga ekspertna skupina. Izvedla je še tridnevni seminar za predstavnike slovenskih in begunskih šol v Sloveniji. Pri njih je zaživela še ena šola, to je Šola prijateljstva Bosne in Hercegovine – begunska šola. Obe šoli sta pripravili smernice za delo v obliki dveh dokumentov:

Osnovna šola Cirila Kosmača iz Pirana – SHARE – Pomoč pri izobraževanju otrok vojnih beguncev iz Bosne in Hercegovine,²⁰

Škola prijateljstva Bosne i Hercegovine, begunska šola – Program rada šole.²¹

Oba dokumenta sta postala temeljna orientacija za delo v naslednjih štirih letih. Posebno pozornost so namenili pripravam za začetek dela

begunske šole. V knjigi "Odgoj i obrazovanje u izvanrednim uvjetima"²² so skrb za dober začetek opisali v prispevku "Tudi deliti se je treba naučiti".

Naziv celotnega projekta Osnovne šole Cirila Kosmača iz Pirana – SHARE je bil: "Vzgoja in izobraževanje za mir i sobivanje". Izvajalo ga je 657 učencev Osnovne šole Cirila Kosmača iz Pirana pod vodstvom ravnateljice Alenke Aškerc Mikeln in 140 učencev Šole prijateljstva Bosne in Hercegovine, begunske šole (število učencev se je ves čas spreminjalo).

Takih osnovnih šol je bilo v Sloveniji veliko. Od šolske dokumentacije so se večinoma ohranili samo šolski dnevniki in redovalnice, iz teh pa je vidno, da so določeni otroci obiskovali določeno šolo v Sloveniji. Večina dokumentacije je bila izročena ministrstvu za šolstvo, znanost in šport. Na podlagi omenjenega gradiva je bila pozneje narejena evidenca, tako da lahko vsak otrok, ki je hodil v begunsko šolo v Sloveniji, dobi podatke o izobraževanju. Šole so obstajale v šolskih letih 1992/93, 1993/94 in 1994/95. Kasneje so se otroci vrnili domov, tisti, ki pa so ostali, so se vključili v slovenske osnovne šole.

²⁰ Piran, januar 1993.

²¹ Piran, februar 1993.

²² Gradivo nemške in slovenske nacionalne komisije za UNESCO.

Nekaj statističnih pregledov*Seznam delujočih begunskih šol v šolskem letu 1992/93 in število učencev*

Ime šole in kraj	Število učencev	Šolsko leto
Osnovna šola Zlatni Ljiljani Ajdovščina	170	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Murska Sobota – Zbirni center Vidonci	22	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Murska Sobota – Enota Ljudska univerza	26	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Rogaška Slatina – Zbirni center Rogaška Slatina	50	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Krško – Zbirni center Krško	88	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Kozina – Zbirni center Kozina	79	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Maribor – Zbirni center Slave Klavore – Maribor, Makedonska 33	1	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Maribor – Zbirni center Konstruktor – Maribor, Makedonska 33	332	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Maribor – Enota Maribor, Razlagova 16	300	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Ptuj – Osnovna šola BREG Ptuj	62	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Kranj – Gimnazija Kranj	154	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Tržič – Enota Tržič	62	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Trbovlje – Enota Trbovlje	117	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Novo mesto – Enota Šmihel	24	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Novo mesto – Enota Novo mesto	137	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Ljubljana Bežigrad – Zbirni center Ljubljana Bežigrad	261	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Roška	459	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota oziroma Zbirni center Trnovo	269	1992/93
Osnovna šola Jožeta Moškriča Ljubljana Moste – Šola začasne begunce iz BiH	245	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Ljubljana – Prva bosanska šola Enota Vič	194	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Koper – Enota italijanska šola P. P. VERGERIO	84	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Koper – Enota Janka Premrla Vojka	102	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Gornja Radgona – Zbirni center Konjišče, Osnovna šola Stogovci	5	1992/93
Osnovna šola za učence iz BiH Gornja Radgona – Osnovna šola Stogovci	5	1992/93
Osnovna šola začasne begunce iz BiH Škofja Loka – Zbirni center Vojašnica Škofja Loka	228	1992/93
Osnovna šola Črnomelj – Zbirni center Črnomelj za privremene izbeglice iz BiH	20	1992/93
Osnovna šola za privremene izbeglice iz BiH Črnomelj – Zbirni center Črnomelj	20	1992/93
Osnovna šola za privremene izbeglice iz BiH Črnomelj – Zbirni center Črnomelj	117	1992/93
Osnovna šola za privremene begunce iz BiH Ljutomer – Zbirni center Veržej	40	1992/93
Osnovna šola za otroke iz BiH Velenje – Enota Velenje, Efenkova cesta 1	437	1992/93
Osnovna šola iz BiH Jesenice	329	1992/93
Osnovna šola iz BiH Celje	373	1992/93
Šola za begunce iz BiH Domžale – Osnovna šola Venclja Perka Domžale	75	1992/93
Osnovna šola u izbeglištvu Cerknica – Zbirni center Velike Bloke	91	1992/93
Osnovna šola za izbeglice Cerknica – Zbirni center Velike Bloke	23	1992/93

Osnovna šola za otroke iz BiH Cerknica – Zbirni center Velike Bloke	15	1992/93
Osnovna šola sa skračenim obrazovnim programom za djecu izbjeglice iz BiH Nova Gorica – Zbirni center Deskle (Nova Gorica)	71	1992/93
Osnovna šola s skrajšanim izobraževalnim programom za otroke začasne begunce iz BiH Nova Gorica – Zbirni center Milojka Štrukelj	56	1992/93
Osnovna šola Cirila Kosmača Piran – Osnovna šola Škola prijateljstva Piran	165	1992/93
Osnovna šola Srečka Kosovela Sežana – Osnovna šola za začasne begunce iz BiH	44	1992/93
	Skupaj 5376	1992/93

Begunske šole v šolskem letu 1993/94

Ime šole in kraj	Število učencev	Šolsko leto
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Maribor – Zbirni center Maribor, Enota Konstruktor, Makedonska 33	237	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Maribor Maribor – Enota: Zveza prijateljev mladine, Razlagova 16	280	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Krško – Zbirni center Krško	100	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Kozina – Zbirni center Kozina	19	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Koper – Zbirni center Koper	34	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Škofja Loka – Zbirni center Vojašnica Škofja Loka	140	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Trbovlje – Regija Zasavje, Enota Trbovlje	100	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Sežana – Osnovna šola Srečka Kosovela Sežana	56	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Koper – Osnovna šola Pinka Tomažiča, Zbirni center Koper	97	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ptuj	38	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Kranj – Gimnazija Kranj	159	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Vič – Ljubljana, Cesta v Gorice	220	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Roška	503	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Bežigrad, Trg 9. Maja	325	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Savsko naselje, Matjaževa 4	144	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Celje – Enota Laško	13	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Celje	254	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Domžale – Vencija Perka Domžale	71	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ilirska Bistrica – Zbirni center Trnovo	89	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Črnomelj – Zbirni center Črnomelj	125	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ajdovščina – Zbirni center Ajdovščina	129	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Veržej – občina Ljutomer	41	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Jesenice	190	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Cerknica – Zbirni center Velike Bloke	109	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Velenje	168	1993/94
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Velenje, Efenkova 61	115	1993/94
Osnovna šola Škola prijateljstva BiH Piran	134	1993/94
Bosanska škola pri Ljudski univerzi Murska Sobota	38	1993/94
	Skupaj: 3929	

Begunske šole v šolskem letu 1994/95

Ime šole in kraj	Število učencev	Šolsko leto
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Maribor, Razlagova 16	342	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Maribor – Zbirni center Konstruktor, Razlagova 16	23	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljutomer – Zbirni center Veržej	62	1994/95
Osnovna šola Prijateljstva za začasne begunce iz BiH Piran – Zbirni center Piran	102	1994/95
Osnovna šola Srečka Kosoveca, Sežana – Kozina, za učence začasne begunce iz BiH	57	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Trbovlje – Zbirni center Trbovlje	23	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Koper – Pinka Tomažiča Koper	85	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Velenje	214	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Trbovlje – Zbirni center Trbovlje	36	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Kranj – Gimnazija Kranj	107	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Kranj – Zbirni center Kranj	6	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Roška	370	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ljubljana – Enota Savsko naselje	470	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Škofja Loka – Vojašnica Škofja Loka	4	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Škofja Loka – Zbirni center Vojašnica Škofja Loka	124	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ilirska Bistrica – Zbirni center Trnovo	77	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Ajdovščina – Zbirni center Ajdovščina	110	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Celje – Zbirni center Celje	232	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Črnomelj – Zbirni center Črnomelj	101	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Jesenice – Zbirni center Jesenice	127	1994/95
Osnovna šola za začasne begunce iz BiH Krško – Zbirni center Krško	100	1994/95
	Skupaj 2772	

Ugotovila sva, da se statistični podatki razlikujejo od podatkov, zbranih na podlagi ohranjenih evidenc (dnevnik, redovalnice); to je vidno iz spodnje tabele²³

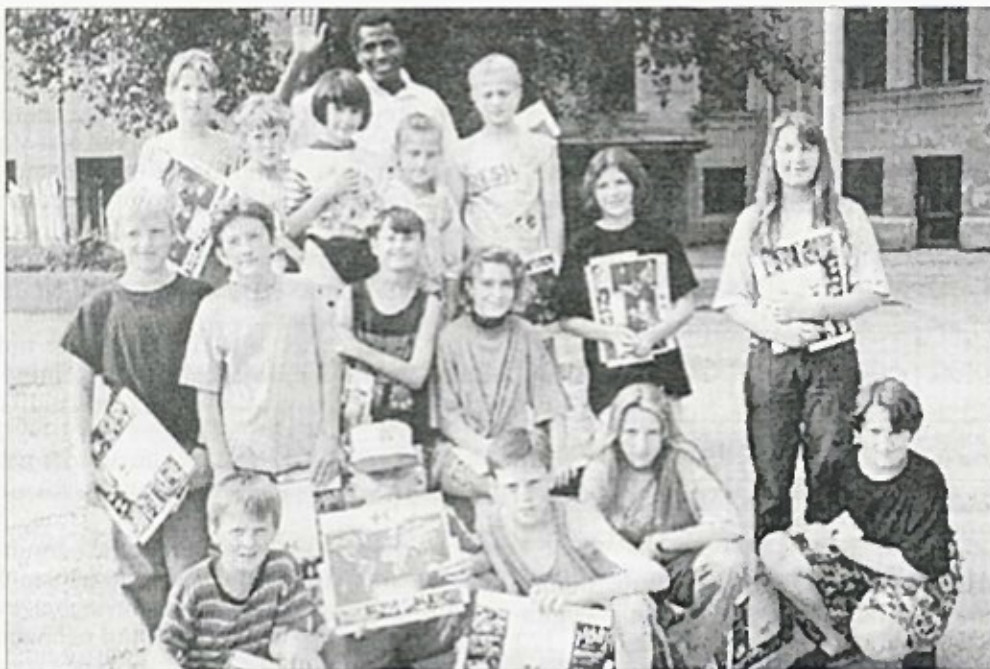
Leto	Statistični uradni podatki Ministrstva RS za šolstvo in šport	Dejanski podatki zbrani na podlagi ohranjenih evidenc	Razlika
1992/93	5459	5376	- 83
1993/94	3897	3929	+ 32
1994/95	2838	2772	- 66

Omenjena primerjava kaže, da se uradni podatki, ki jih je obdelalo ministrstvo za šolstvo in šport, ne ujemajo s podatki, ki so bili zbrani pozneje, da bi dobili evidenco o vseh, ki so obiskovali osnovne šole. Hkrati bi poudarila, da omenjeni podatki niso popolni, ker vsa dokumentacija osnovnih šol za začasne begunce iz Bosne in Hercegovine in zbirnih centrov ni prispela, ni bila dostavljena na ministrstvo za šolstvo znanost in šport, čeprav so bila izdana navodila. Nekaj gradiva je šlo na pristojno upravno enoto, drugje je ostalo še v osnovni šoli, spet drugje so nekaj gradiva prevzeli lokalni arhivi. Tako popolna dokumentacija o izobraževanju begunskih otrok

verjetno ne bo zbrana na enem mestu, in se bodo morali nekdanji učenci, bodoči uporabniki arhivskega gradiva za kopije spričeval pač obračati na več institucij.

Srednješolci – begunci iz Bosne in Hercegovine, ki so se želeli vključiti v srednje šole, so bili v precej težavnejšem položaju kot šoloobvezni otroci. Prav tako niso obvladali slovenskega jezika in še vzgojno-izobraževalni programi so bili čisto drugačni kot v Bosni in Hercegovini. Eden izmed glavnih problemov je bilo tudi učenje "pravega" tujega jezika, saj so se v

²³ Arhiv Ministrstva za šolstvo znanost in šport.

Poletna šola francoskega jezika za otroke begunce iz BiH v zbirnem centru na Roški cesti v Ljubljani, leta 1993. (Foto last Majde Urank)

Bosni in Hercegovini učili ruščino, pri nas pa angleščino in nemščino. Vsi so bili brez ustrezne dokumentacije, to pa je pomenilo, da bi za šolanje na ustrezni šoli po takrat veljavni zakonodaji kot tuje morali plačevati šolnino. Slovenija tudi ni imela posebnih finančnih sredstev, da bi jih vključila v šolski sistem z oblikovanjem dodatnih oddelkov. Interesi in želje staršev in mladostnikov za vključitev v slovenske srednje šole so bile zelo velike, velika večina se jih je obračala neposredno na srednje šole. Na tistih srednjih šolah, ki so imele prostorske zmožljivosti in na katerih so bili ravnatelji posebej naklonjeni beguncem je prišlo do prvih vključitev v srednje šole. Ministrstvo za šolstvo in šport je srednje šole obvestilo, da si prizadeva pridobiti potrebna finančna sredstva, ki bi omogočila vključevanje beguncev v srednje šole, obenem pa je šolam priporočilo, da sprejmejo začasne begunce, če imajo še kakšno prosto mesto s statusom hospitantov, da bi bili navzoči pri pouku in opravljali skupaj z drugimi dijaki vse obveznosti po programu. Ob koncu šolskega leta naj bi jim šola izdala potrdilo o opravljenih obveznostih po programu.²⁴ Zato so v prvem letu prihoda beguncev v Slovenijo organizirali počitniške dejavnosti za begunce, skrajšane izobraževalne programe in različne učne dejavnosti v zbirnih centrih.

²⁴ Mag. Andreja Hočevar in Majda Urank, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, Izobraževanje beguncev iz Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji, Zbornik Visoko policijsko-varnostna šola Ljubljana, 1998, str. 29.

V šolskem letu 1992/93 je bilo po podatkih ministrstva za šolstvo in šport v slovenske srednje šole vključenih le 214 hospitantov, a se je to v prihodnjih šolskih letih precej spremenilo. V šolskem letu 1993/94 je bilo v naših srednjih šolah že okoli 700 hospitantov, naslednje šolsko leto pa 996. Vključevanje hospitantov v šolski sistem so spremljali pomisleki predstavnikov civilne družbe in nekaterih strokovnih organizacij, predvsem zaradi po njihovem mnenju neurejenega in nedorečenega statusa hospitantov ter neenakih vpisnih kriterijev za začasne begunce z Bosne in Hercegovine, in slovenske učence. Pravno formalno je vključevanje hospitantov v naš šolski sistem urejal "Sporazum o izobraževanju državljanov Republike Bosne in Hercegovine, ki se kot začasni begunci nahajajo na ozemlju Republike Slovenije", ki smo ga s tedanjo vlado Republike Bosne in Hercegovine podpisali v juniju 1995. V 6. odstavku 4. člena je zapisano, da bodo "Ob koncu šolskega leta srednješolci – začasni begunci iz Republike Bosne in Hercegovine, ki so obiskovali srednjo šolo iz prvega odstavka tega člena, dobili potrdila o opravljenih obveznostih. Potrdila bodo izdali vzgojno-izobraževalni zavodi, v katerih se izobražujejo srednješolci – začasni begunci". Po opravljenem zaključnem izpitu ali maturi naj bi hospitanti prejeli spričevala o končani srednji šoli in lahko, če bi izpolnjevali pogoje, nadaljevali izobraževanje na postsekundarni ravni.

V šolskih letih 1995/96 in 1996/97 je bilo na 117 slovenskih srednjih šolah in 4 Ljudskih univerzali vključeno 1129 hospitantov – začasnih

beguncev iz Bosne in Hercegovine. Večina hospitantov je bila vključena v srednje šole glede na njihove poklicne želje in interese, ponekod pa so bili organizirani posebni oddelki zanje (v Postojni in Ljubljani); ob koncu šolskega leta 1995/96 je šolanje končalo 886 hospitantov – začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine.

Število hospitantov po vrstah šol v šolskem letu 1995/96²⁵

Vrsta šole	Gimnazije	4-letne srednje šole	3-letne poklicne šole
Število hospitantov	108	160	618
% vključenosti	12 %	18 %	70 %
% uspešnosti	79 %	70 %	73 %

V šolskem letu 1996/97 je obiskovalo srednje šole skupno 724 hospitantov – začasnih beguncev, in sicer je bilo na rednih oddelkih na 122 srednjih šolah 616 hospitantov in v oddelkih za

odrasle na 10 lokacijah 108 hospitantov. V šolskem letu 1996/97 je obiskovalo gimnazije 10% hospitantov, torej 2% manj v primerjavi s šolskim letom 1995/96, štiriletno tehniške srednje šole pa 29% ali za 11% več kot v prejšnjem šolskem letu. Spremembe v orientaciji na posamezne tipe šol je pripisati predvsem načrtnejšemu poklicnemu usmerjanju te populacije, ki so jo s skupnimi močmi izpeljali Center za psihosocialno pomoč beguncem, šole ter ministrstvo za šolstvo in šport.

Naša država je bila naklonjena tudi študentom, čeprav bi morali plačevati šolnino. Njihovo število se je gibalo od 83 v študijskem letu 1993/94 do 115 v študijskem letu 1999/2000.

Zaključek

Referata sva se lotila, da nekdanjim učencem begunskih osnovnih šol sporočiva, kje bodo lahko iskali podatke o svojem izobraževanju, kje jih ne smejo iskati, če s svojimi ocenami niso bili najbolj zadovoljni.

²⁵ Glej točko 12, str. 30